

*Др Јелена Видић Трнинић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду*

УСКЛАЂЕНОСТ ПРАВНОГ ТРЕТМАНА ОГЛЕДНИХ ЖИВОТИЊА У ЗАКОНОДАВСТВУ СРБИЈЕ СА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ¹

Сажетак: Предмет истраживачког аутора фокусиран је на усклађеност правног третмана оледних животиња у праву Србије са европским законодавством. Истражујући, с једне стране, третман који оледне животиње уживају према законодавству Европске уније, а с друге стране, третман који оне имају у праву Србије, према одговарајућим законским, односно, подзаконским прописима, у раду се настоји одговорити на питање да ли је степен правне заштите оледних животиња у домаћем праву задовољавајући, као и да ли је и у којој мери домаће законодавство у погледу овог питања, усклађено са стандардима Европске уније. Истовремено, у раду се настоји указати и на одговарајуће мере, које је неопходно предузети у будућности, а у циљу остваривања више квалитетније и свеобухватније заштите оледних животиња у праву Србије.

Кључне речи: оледне животиње, Европска конвенција о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и друге научне сврхе, Директива 2010/63/EУ о заштити животиња које се користе за научне сврхе, право Србије.

¹ Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта бр. 179079 под називом *Биомедицина, заштита животиње средине и право* који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Уводна разматрања

Животиње се у огледне сврхе користе вековима.² У данашње време, процењено је да се у циљу научних истраживања, различитих врста тестирања или у образовне сврхе, на годишњем нивоу, у свету користи преко сто милиона животиња у лабораторијским огледима.³ Од овог броја, а према званичном статистичком извештају Европске комисије о броју животиња које се користе у огледима из 2010. године, у државама Европске уније, током 2008. године, у споменуте сврхе, коришћено је око 12 милиона животиња.⁴

Вршење разних огледа на животињама, несумњиво је допринело развоју природних наука, те проналаску узрока болести и нових лекова.⁵ Међутим, огроман број ових огледа врши се из неетичких разлога, као што су тестирање сигурности козметичких производа, средстава за чишћење, других производа за свакодневну употребу, адитива у исхрани.⁶ Приликом

² Први огледи на животињама забележени су чак у 3. и 2. веку п.н.е. у Античкој Грчкој, а Гален, римски физичар из другог века, који је вршио испитивања на свињама и козама са циљем праћења ефеката пресецања разних нерава, сматра се оцем вивисекције. озбиљнија дисекција и вивисекција животиња у Европи, почела је у 12. веку, при чему је експанзија истраживања на животињама почела у 16. веку, када су створени одређени предуслови, чему су нарочито допринели став званичне цркве која се противила дисековању људских лешева, као и растућа потреба за сазнањима из физиологије и анатомије. Преузето са: <http://feniks.org.rs/zastita/zastita-oglednih-zivotinja/o-oglednim-zivotinjama>. О историјском развоју праксе извођења огледа над животињама в. и Наташа Стојановић: *Правна заштита животиња које се користе у експериментима у Европској унији и Републици Србији*, Право Републике Србије и право Европске уније - стање и перспективе, тематски зборник радова, Ниш, 2009., свеска 1, стр. 268.

³Притом, ова процена се односи само на кичмењаке. Према наведеним подацима, напред наведена бројка значи да се дневно користи 274 000 кичмењака у огледне сврхе, односно, да се у ове сврхе, сваке секунде користи три кичмењака. Преузето са: http://www.vivisectioninformation.com/index.php?p=1_76_updated-how-many-animals-are-used.

⁴Преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0511:REV1:EN:HTML>. Број животиња које се користе у огледне сврхе у сталном је порасту. Тако је, примера ради, у праву Велике Британије, у 2011. години, 3 792 857 животиња коришћено у огледима, док се у 2012. години овај број попео на 4 110 000 животиња. Преузето са: http://www.vivisectioninformation.com/index.php?p=1_76_updated-how-many-animals-are-used и <http://www.peta.org/issues/animals-used-for-experimentation/animals-used-experimentation-factsheets/animal-experiments-overview/>.

⁵У том смислу, ови огледи су били важни у победи над многим болестима, као што су дифтерија, дијабетес, дечја парализа, велике богиње, беснило итд, као и у хирургији пресађивања органа. В. Милан Пауновић: *Права животиња, савремени међународни стандарди*, Београд, 2004., стр. 38.

⁶Најпознатији овакав тест је Draize тест, којим фармацеутске компаније тестирају нове шампоне и козметику намењену тржишту убризгавањем концентрованих раствора у очи зечева, а којим се мери штетност хемикалија, посматрајући оштећења настала на очима и кожи животиња. Процедуром LD-50 теста, тестирају се адитиви у исхрани и вештачке

њиховог извођења, милиони животиња годишње у свету, се, зарад „добра“ човека, подвргава нехуманом поступању. Како су научна сазнања недвосмислено указала на чињеницу да већина животиња које се користе у огледима, осећа бол, патњу и стрес,⁷ она свакако обавезују људе да ограниче њихово коришћење, само уколико постоје реални изгледи да ће то унапредити њихово знање или дати опште корисне резултате за добробит човека и других животиња. Крајњи циљ је да се коришћење огледних животиња замени алтернативним методама,⁸ који омогућују хуманији приступ у науци и изнад свега гарантују безбедност производа,⁹ као и укидање ових огледа. Апели дела научне мисли, као и удружења за заштиту права животиња, у правцу постављања граница у вршењу огледа на животињама,¹⁰ у одређеној мери су уродили плодом, имајући у виду да су након вишегодишњих напора Европске коалиције за забрану огледа на животињама (ECEAE), почев од 11. марта 2013. године, на територији Европске уније, у потпуности забра-

боје и конзерванси. Овај тест треба да установи „смртоносну дозу“, односно ниво потрошње по коме је 50% узорка довољно да убије животињу. (Dresser, R.: Research on Animals: values, politics and regulatory reform, Southern California Law Review, Vol. 58, 1985. године - (HeinOnline - 58 S. Cal. L. Rev. 1147 1985), стр.1155-1156.) Наведено према: Ана Батрићевећ: Етички и правни оквири за заштиту добробити експерименталних животиња у Републици Србији, Гласник Адвокатске Коморе Војводине, 2012., бр. 11., стр. 727. О примерима савремених огледа на животињама в. и код: Милан Пауновић, *op. cit.*, стр. 38-40.

⁷ В. Милан Пауновић: Међународно-правна заштита животиња, Прилози пројекта Инститиције правне државе у условима транзиције, Београд, 2003., стр. 209-210. Још у 18. веку, енглески филозоф Џереми Бентам, зачетник утилитаризма, довео је у питање мишљење да животиње немају душу и разум и да нису способне за бол и патњу као човек. В. Јереми Бентам, „An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, second edition“, 1823, chapter XVII, footnote 122. В. на интернет адреси: <http://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html>.

⁸Са развојем технологије, јавиле су се методе које су замениле животиње у огледима, а да притом није изгубљен његов смисао и крајњи резултат. Тако, алтернативе живим животињама могу бити културе ћелија, ткива и неанимални модели, као што су математичко моделирање и компјутерске симулације. Поред алтернатива, веома важне су и постојеће базе података, као нпр. електронска банка гена или токсиколошка банка, односно базе података које обесмишљавају реплицирање огледа којима би се потврдила већ добро позната знања. Преузето са: <http://feniks.org.rs/zastita/zastita-oglednih-zivotinja/o-oglednim-zivotinjama>. Опширније о алтернативним методама в. и на интернет адреси: <http://www.peta.org/issues/animals-used-for-experimentation/alternatives-animal-testing/>.

⁹Разни лекови, који су се вршењем огледа над животињама, на њима показали успешним, код људи су се показали непоузданим и довели до негативних последица. Тако су неки од њих, доводили до смрти или озбиљних оштећења појединих органа људи, док су други доводили до побачаја и урођених телесних мана код новорођенчади. О томе видети опширно на интернет адреси: http://www.vivisectioninformation.com/index.php?p=1_10.

¹⁰В. Р. Singer, *Animal Liberation*, New York, 1975.; R. G. Frey, *Interest and Rights: The Case against Animals*, Oxford, 1983; R. Sharpe, *The Cruel Deception The Use of Animals in Reaserch*, London, 1988; T. Regan, *Defending Animal Right*, Chicago, 2001. Наведено према: Наташа Стојановић: *op. cit.*, стр. 269.

њени огледи на животињама у козметичкој индустрији. Забрањени су и продаја и увоз козметичких производа и њихових састојака који су тестирани на животињама било где у свету, како би се спречило обављање огледа изван граница ЕУ, а продаја у ЕУ. Ова чињеница свакако представља својеврсно признање научне ирелевантности огледа на животињама и јасан доказ да су бројне алтернативне (не-животињске) методе огледа, у много већој мери делотворније, тачније и што је најважније, сигурније за људе.

Како у данашње време, заштита добробити животиња представља стандард коме теже и државе у транзицији, то се и у нашој земљи приступило доношењу закона који се тиче заштите животиња. Наиме, 2009. године, када је донет Закон о добробити животиња,¹¹ у Србији су постављени правни темељи за квалитативно нови и генерално мање дискриминаторски однос човека према животињама.¹² Њиме се, између осталих бројних питања, регулише и питање спровођења огледа на животињама.¹³ Имајући у виду чињеницу да се, барем, према незваничним статистичким подацима, у Србији годишње користи око 25 000 животиња у огледне сврхе,¹⁴ доношење овог закона несумњиво представља важан корак у правцу њихове правне заштите. Поред њега, значајан број аспеката правног третмана ових животиња регулисан је и Правилником о добробити огледних животиња из 2010. године,¹⁵ а неки од њих и Законом о ветеринарству из 2010. годи-

¹¹В. „Службени гласник РС“, бр. 41/2009.

¹²В. Наташа Стојановић: *Правна заштита напуштених животиња у светлу Закона о добробити животиња*, Екологија и право, Ниш, 2011., стр. 559.

¹³Свест о осећањима животиња, која су слична људским, као и свест о окрутности, која долази до изражаја вршењем оваквих огледа, наметнула је неопходност њихове правне заштите још 1876. године, када је донет енглески Закон о окрутности према животињама (текст овог закона видети на интернет адреси: <http://www.irishstatutebook.ie/1876/en/act/pub/0077/print.html>.) Почев од његовог доношења, па све до данас, у законодавствима европских држава, постоје одговарајућа правна ограничења у погледу вршења огледа на животињама.

¹⁴Највећи број огледа, према наводима Удружења за заштиту животиња Феникс, изводи се на Војномедицинској академији и у Институту за вирусологију, вакцине и серуме „Торлак“, Институту за биолошка истраживања „Синиша Станковић“ и у Институту за нуклеарне науке „Винча“. Половина употребљених животиња су пацови, а остало су мишеви, зечеве, заморци, змије, жабе, рибе, мачке, пси, голубови, овце, свиње, коњи и мајмуни. Преузето са: <http://www.zivotinje.rs/vestiStrana.php?id=5316&name=za-oglede-se-u-srbiji-koristi-25.000-zivotinja&tip=vesti>.

¹⁵Пун назив овог подзаконског прописа гласи: *Правилник о условима за упис у регистар за огледе на животињама и садржини и начину вођења тог регистра, програму обуке о добробити огледних животиња, обрасцу захтева за одобрење спровођења огледа на животињама, начину неге, поступања и лишавања живота огледних животиња, као и о садржини и начину вођења евиденције о држању, репродукцији, промету, односно спровођењу огледа на животињама*, „Службени гласник РС“, бр. 39/10. Текст Правилника видети на интернет адреси: http://www.vet.minpolj.gov.rs/legislativa/pravilnici/Registar_ogledne_zivotinje.pdf.

не.¹⁶ Предмет наше пажње фокусиран је на усклађеност правног третмана огледних животиња у праву Србије са европским законодавством. Истражујући, с једне стране, основне принципе правне заштите огледних животиња према законодавству Европске уније, а с друге стране, третман, који оне имају у праву Србије, према споменутим законским, односно, подзаконским прописима, у раду се настоји одговорити на питање да ли је степен правне заштите огледних животиња у домаћем праву задовољавајући, као и да ли је и у којој мери домаће законодавство у погледу регулативе овог питања, усаглашено са стандардима Европске уније. Истовремено, у раду се настоји указати и на одговарајуће мере, које је неопходно предузети у будућности, а у циљу остваривања што квалитетније и свеобухватније заштите огледних животиња у праву Србије.

1. Документи који се односе на правну заштиту огледних животиња

Прописи који се тичу остваривања заштите и добробити животиња, у Европи се континуирано унапређују, доношењем одређених конвенција, резолуција и препорука, те је у том смислу у Савету Европе усвојено неколико конвенција посвећених добробити животиња.¹⁷ Основни стандарди заштите животиња у огледне сврхе, постављени су у Европској конвенцији о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и друге научне сврхе.¹⁸ Као једна од страна потписница ове Конвенције, Одлуком Савета Европе 1999/575/ЕЗ, укључена је и Европска заједница.¹⁹ Конвенција је допуњена Протоколом амандмана из 1998. године, који овлашћује потписнице Конвенције да могу саме да усвоје амандмане на одредбе додатака Конвенције, без формалног одобрења од стране Комитета министара.²⁰ Европ-

¹⁶В. „Службени гласник РС“, бр. 91/2005 и 30/2010.

¹⁷То су: Конвенција о очувању европског дивљег живота и природних станишта из 1979. године, Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу из 1968. године, Европска конвенција о заштити животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима из 1976. године, Европска конвенција за заштиту животиња за клање из 1979. године, Европска конвенција о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и друге научне сврхе из 1986. године, као и Европска конвенција о заштити кућних љубимаца из 1987. године. Више о овоме в. Милан Пауновић: Животињска права – прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, Београд, бр. 3/2005. R. Horgan: Eu animal welfare legislation: current position and future perspectives, Revista Electronica de Veterinaria REDVET, Vol. VII, № 12/2006. В. на интернет адреси: <http://www.veterinaria.org/revistas/redvet/n121207B/BA017ing.pdf>.

¹⁸Ова Конвенција је усвојена под окриљем Савета Европе, у Стразбуру 1986. године, а ступила је на правну снагу 1991. године. Текст Конвенције видети на интернет адреси: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/123.htm>.

¹⁹Одлуку видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999D0575:EN:HTML>.

²⁰В. чл. 2. Протокола. Текст Протокола видети на интернет адреси: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/170.htm>.

ска заједница је наведени Протокол одобрила Одлуком Савета Европе 2003/584/ЕЗ.²¹

На нивоу Европске уније, употреба животиња за огледне сврхе, најпре је била регулисана Директивом 86/609/ЕЕЗ о процени закона, других прописа и административних одредби држава чланица од значаја за заштиту животиња које се користе за експерименталне и друге научне сврхе,²² која је донета у циљу хармонизације прописа држава чланица о заштити животиња које се користе у огледне сврхе, како би се предугредио утицај те различитости на функционисање заједничког тржишта.²³ Она је допуњена Директивом 2003/65/ЕЗ²⁴, која је омогућавала да се анекси Директиве, брже ажурирају и да буду усклађени са најновијим научним достигнућима. У данашње време, заштити животиња које се користе у огледне сврхе, посвећена је Директива 2010/63/ЕУ о заштити животиња које се користе за научне сврхе,²⁵ коју је Европска унија усвојила 2010. године.

Од докумената Европске уније, који се односе на правну заштиту животиња у огледне сврхе, важно је споменути и Препоруку 2007/526/ЕЗ,²⁶ у којој су садржане смернице државама чланицама у погледу смештаја и бриге о животињама које се користе у огледне сврхе, као и Уредбу 1907/2006,²⁷ усвојену од стране Европског парламента и Савета Европе, а која се односи на регистрацију, евалуацију, одобрење и рестрикцију хемикалија које се производе и употребљавају на подручју Европске уније, како би се минимизирале њихове значајне негативне последице по људско здравље и животну средину.²⁸ Напошетку, од значаја је и Директива Савета Европе 76/768/ЕЕЗ о приближавању закона држава чланица везаних за козметичке производе (Директива за козметику), која је допуњена Дирек-

²¹ Одлуку видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:198:0010:0012:EN:PDF>.

²² Текст Директиве видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0609:en:HTML>.

²³ В. преамбулу и чл. 1. Директиве 86/609/ЕЕЗ.

²⁴ Текст Директиве видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:230:0032:0033:EN:PDF>.

²⁵ Текст Директиве видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:0032:0079:en:PDF>.

²⁶ Текст Препоруке видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:197:0001:0089:EN:PDF>.

²⁷ Текст Уредбе видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:136:0003:0280:en:PDF>.

²⁸ Опширније о разлозима доношења и значају овог правног документа в. Наташа Стојановић: *Правна заштита животиња које се користе у експериментима у Европској унији и Републици Србији, Право Републике Србије и право Европске уније - стање и перспективе*, тематски зборник радова, Ниш, 2009., свеска 1, стр. 282-283.

тивом 2003/15/ЕЗ,²⁹ која садржи одредбе фазног увођења забране тестирања на животињама финалних козметичких производа, као и њихових састојака, те забране продаје козметичких производа чија је финална формула тестирана на животињама, односно продаје козметичких производа који садрже састојке чији је квалитет провераван путем огледа на животињама. Рок за спровођење наведених забрана био је максимално шест година од ступања на правну снагу Директиве из 2003. године, односно од 2009. године, када је и донета Уредба 1223/2009 ЕЗ о козметичким производима,³⁰ с тим што су три врсте тестова којима се испитује токсичност супстанци, а у циљу усавршавања алтернативних метода, биле изузете до 2013. године, када је и ступила на снагу, горе споменута потпуна забрана оваквих огледа.

Заштити животиња у огледне сврхе, свакако је допринело и доношење одређених међународних докумената универзалног карактера, који, иако, правно не обавезују, свакако врше утицај на свест људи, те на промену односа човека према животињама. У том смислу, важно је споменути Универзалну декларацију о правима животиња, која је усвојена у Паризу 1978. године, од Међународног савеза за права животиња, а под окриљем Организације Уједињених нација за просвету, науку и културу.³¹ Када је реч о животињама у огледне сврхе, Декларацијом је прописано да су огледи над животињама који проузрокују физичку и психичку патњу непомирљиви са правима животиња, било да се ради о медицинској, научној, комерцијалној или некој другој врсти огледа, те да морају бити развијане и коришћене методе замене.³² Наведеном одредбом се иде у правцу обустављања вршења свих огледа над животињама, имајући у виду да је њоме наглашено да су овакви огледи у супротности са правима животиња, те да се инсистира да се они у будућности замене алтернативним методама.³³ Поред ње, од значаја је и Универзална декларација о добробити животиња, коју је 2000. године усвојило Светско друштво за заштиту животиња, под окриљем Уједињених нација.³⁴ Она између осталог, ближе појашњава и поступање са огледним животињама, односно, животињама за научна истраживања. У њој се наводи

²⁹Текст Директиве са амандманима видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:066:0026:0035:en:PDF>.

³⁰Текст Уредбе видети на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:342:0059:0209:en:PDF>.

³¹Превод оригиналне верзије Универзалне декларације о правима животиња в. код Милан Пауновић: *Права животиња – Савремени међународни стандарди*, Београд, 2004., стр. 194-196.

³²В. чл. 8. Универзалне декларације о правима животиња.

³³В. Ана Батрићевић: *op. cit.*, стр. 733.

³⁴Превод Универзалне декларације о добробити животиња в. код Милан Пауновић: *op. cit.*, стр. 199-203.

да се коришћење животиња у циљу научних истраживања и тестирања, може обављати само ради добробити човека или животиње, односно, само у циљу проналажења начина лечења или спречавања специфичних болести или производа који ће умањити патњу и побољшати здравље, као и у циљу процене ризика опасне супстанце, када не постоје алтернативе, чиме се настоји смањити број огледа на животињама. Овом Декларацијом је прописано да у ситуацијама када је неопходно употребити животиње ради истраживања и тестирања, њихов број мора бити минималан, бол и стрес морају бити смањени или избегнути, при чему им за све време њиховог живота морају бити обезбеђени високи стандарди смештаја и неге. И ова Декларација, попут Универзалне Декларације о правима животиња, предвиђа неопходност замене огледа на животињама алтернативним методама, када год је то могуће. Напослетку, њом се забрањују огледи на животињама када год је могуће прикупити информације о сличним научним резултатима без употребе животиња, ако такве информације већ постоје, као и ако такви огледи нису од есенцијалног значаја за добробит човека и других животиња.³⁵

2. Правни третман огледних животиња према Европској Конвенцији о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и друге научне сврхе и Директиви 2010/63/ЕУ о заштити животиња које се користе за научне сврхе

Сврха усвајања Европске конвенције о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и друге научне сврхе³⁶ произлази из њене Преамбуле. Наиме, у њој се захтева да се научни огледи на животињама, ограниче само на оне које доприносе напретку сазнања и општем добру човека и животиње, те је у том смислу, једна од сврха њеног усвајања, оправдавање спровођења ових огледа. Споменута сврха, према Преамбули, истовремено је и редуковање, како броја огледа, тако и броја животиња које се користе у ове сврхе.³⁷ Напослетку, према Преамбули, животиње се, колико је то могуће, морају заштитити у огледима, при чему им је Конвенцијом призната, не само способност за патњу, већ и за памћење.³⁸

Циљ доношења Директиве 2010/63/ЕУ о заштити животиња које се користе за научне сврхе³⁹ представља побољшање правног третмана, а ти-

³⁵В. чл. 8. Универзалне декларације о добробити животиња.

³⁶У даљим излагањима, приликом позивања на одредбе Европске Конвенције о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и друге научне сврхе, биће коришћена скраћеница Конвенција.

³⁷В. у том смислу: Наташа Стојановић: *op. cit.*, стр. 270.

³⁸В. Преамбулу Конвенције.

³⁹У даљим излагањима, приликом позивања на одредбе Директиве 2010/63/ЕУ о заштити животиња које се користе за научне сврхе, биће коришћена скраћеница Директива.

ме и добробити животиња, које се користе у огледима, као и унапређивање квалитета истраживања на тлу Европске уније.⁴⁰ Посебно је значајно истаћи да је њоме, а у циљу поштравања регулативе, експлицитно укључен концепт The Three Rs Principles (replacement, reduction, refinement-3R), као основа заштите животиња које се користе у огледима, а чију примену државе чланице требају осигурати својим законодавствима.⁴¹ Овај концепт значи следеће: начело замене (replacement), које подразумева, да када год је то могуће, уместо огледа, треба користити научно задовољавајући метод или стратегију испитивања који не укључују коришћење живих животиња; начело смањења (reduction), које значи да се број животиња које се користе у огледима мора свести на најмању меру, а да се притом не угрозе циљеви истраживања; напослетку, начело побољшања (refinement), које подразумева да се у сврху уклањања или смањења на најмању меру, могућег бола, патње, стреса или трајне повреде код животиња, њима имају осигурати побољшани услови узгоја, смештаја и старања, као и побољшање метода који се користе у огледима.⁴²

2.1. Животиње које се могу користити у оледне сврхе и сврхе огледа

Конвенцијом се, под појмом „животиње“ које се могу користити у огледне сврхе, подразумевају искључиво кичмењаци, укључујући и слободно живуће и/или репродуктивне форме ларве, али не и други фетални или ембрионални облици. Директивом је овај појам одређен на шири начин, него што је то случај са Конвенцијом. Тако се под њим, према

⁴⁰ У теорији се наводи да је дугогодишња примена Директиве 86/609/ЕЕЗ указала на одређене недостатке. Наиме, неке од држава чланица Европске уније, узимајући за полазну основу чл. 24. ове Директиве, усвојиле су широк спектар мера којима се постиже висок ниво заштите огледних животиња, док су друге државе остале на минимуму захтева прописаних у Директиви, што је временом довело до нелојалне утакмице између држава чланица у индустрији и научним истраживањима. Поред тога, њена примена показала је и да су многобројна решења застарела, те да не прате у довољној мери модеран приступ у спровођењу експеримената над животињама. В. Наташа Стојановић: *op. cit.*, стр. 278-279.

⁴¹ Правило су поставили 1959. године енглески научници William Russell and Rex Burch, у својој књизи „Принципи хумане експерименталне технике“, (Russell W.M.S. and Burch R.L.: *The Principles of Humane Experimental Technique*, London, UK: Methuen, 238, 1959.), а у циљу указивања на суштину појма алтернатива *in vivo* огледима. Ово правило, представља међународно прихваћено начело за хумано коришћење животиња у огледне сврхе, које доприноси квалитету огледа, његовој признатости и етичности. Поред тога, оно осигурава и несметану међународну научну сарадњу. Више о овом правилу в. Маријана Вучинић: Основни принципи заштите добробити огледних животиња, Ветеринарски гласник, 2007., бр. 61 (3-4), стр. 175-176.

⁴² В. чл. 4. ст. 1-3. Директиве.

Директиви, подразумевају живи нељудски кичмењаци, укључујући облике ларви који се хране самостално и феталне облике сисара у последњем тромесечју свог нормалог развоја. Директива се примењује на животиње које се користе у огледима и које су на ранјем степену развоја од претходно наведеног, уколико је животиња остављена у животу након тог развојног степена, а вероватно је да ће услед спроведених огледа осећати бол, патњу, стрес или трајну повреду, након што је достигла тај степен развоја. Напошетку, Директива се односи и на живе некичмењаке.⁴³

Према Конвенцији, државе уговорнице су обавезне да на својим територијама у огледне и друге научне сврхе користе мишеве, пацове, заморчиће, златне хрчкове, зечеве, псе, мачке и препелице, које потичу из регистрованих одгајалишта, с тим што је државама дозвољено да прошире ову листу, нарочито узимајући у обзир оне из врста примата. Њоме је забрањено коришћење животиња луталица и припитомљених животиња у огледима.⁴⁴ Директива, такође, обавезује државе чланице да животиње наведене у Прилогу 1 овог правног документа (поред животиња, наведених у Конвенцији, осим препелица, то су још и кинески хрчкови, монголски скакачи, све врсте примата који не укључују човека, жабе и зебрице), могу користити у огледима, само када су оне узгојене за коришћење у огледима.⁴⁵ Међутим, Директивом су у односу на Конвенцију, проширене врсте животиња, које је забрањено користити у огледима, осим у изузетним ситуацијама. То су: угрожене животињске врсте,⁴⁶ примати који не укључују човека, примати који не укључују човека угрожених врста⁴⁷ велики мајмуни, животиње узете из дивљине, као и напуштене и подивљале домаће животиње.⁴⁸ До одступања од забране коришћења угрожених животињских врста и примата који не укључују човека, може доћи уколико на основу научног оправдања сврху огледа није могуће постићи коришћењем других врста осим њих, а произлазе из научне оправданости, односно, значаја резултата, који се могу добити вршењем огледа на

⁴³В. чл. 1. ст. 2. а Конвенције и чл. 1. ст. 3-4. Директиве.

⁴⁴В. чл. 21-22. Конвенције.

⁴⁵В. чл. 10. ст. 1. и Прилог 1 Директиве.

⁴⁶У чл. 7. ст. 1. Директиве је предвиђено да се у огледима неће користити примерци угрожених врста, које су наведене у Прилогу А Уредбе 338/97 ЕЗ из 1996. године, о заштити врста дивље флоре и фауне уређењем трговине у том подручју, а које не спадају у подручје примене чл. 7. ст. 1. ове Уредбе.

⁴⁷У чл. 8. ст. 2. Директиве предвиђено је да се у огледима, по правилу, неће користити ни примерци примата који не укључују човека угрожених врста, који су наведени у Прилогу А Уредбе 338/97 ЕЗ из 1996. године, о заштити врста дивље флоре и фауне уређењем трговине у том подручју, а који не спадају у подручје примене чл. 7. ст. 1. ове Уредбе.

⁴⁸В. чл. 7. ст. 1., чл. 8., чл. 9. ст. 1. и чл. 11. ст. 1. Директиве.

споменути животињама.⁴⁹ Одступање од забране коришћења великих мајмуна у огледима, могуће је у случају постојања утемељеног разлога да је деловање потребно ради очувања њихове врсте или је у вези са неочекиваним избијањем клиничких стања опасних по живот или клиничких стања опште слабости код човека, а у тачно одређене сврхе,⁵⁰ уколико притом сврху огледа није могуће постићи коришћењем других животињских врста или коришћењем алтернативних метода. Када је реч о животињама узетим из дивљине, до одступања од забране њиховог коришћења, може доћи уколико на основу научног оправдања сврху огледа није могуће постићи коришћењем животиња које су узгојене за коришћење у

⁴⁹У том смислу: 1. угрожене животињске врсте, могу се користити у огледима, када се они спроводе у а) сврху транслацијских или примењених истраживања, конкретно, са наменом избегавања, превенције, дијагнозе или лечења болести, лошег здравственог стања или других неправилности или њихових дејстава код људи, животиња или биљака. У сврху претходно споменуте намене, као и намене оцене, откривања, регулисања или промена физиолошких стања код људи, животиња или биљака, те намене добробити животиња и побољшања производних услова за животиње које се узгајају и држе за пољопривредне потребе, ови огледи се могу вршити и при развоју, производњи или испитивању квалитета, ефикасности и сигурности лекова, прехранбених производа и хране за животиње, те других ствари или производа; или у б) сврху истраживања усмерених на заштиту врста. 2. Примати који не укључују човека и примати који не укључују човека угрожених врста, могу се користити у огледима, када се они спроводе у а) сврху транслацијских или примењених истраживања, конкретно, са наменом избегавања, превенције, дијагнозе или лечења болести, лошег здравственог стања или других неправилности или њихових дејстава код људи, животиња или биљака. У сврху претходно споменуте намене, као и намене оцене, откривања, регулисања или промена физиолошких стања код људи, животиња или биљака, те намене добробити животиња и побољшања производних услова за животиње које се узгајају и држе за пољопривредне потребе, ови огледи се могу вршити и при развоју, производњи или испитивању квалитета, ефикасности и сигурности лекова, прехранбених производа и хране за животиње, те других ствари или производа. Уз то, неопходно је да се оглед спроводи за избегавања, превенцију, дијагнозу или лечење опште слабости или клиничких стања потенцијално опасних по живот људи; или у б) сврху истраживања усмерених на заштиту врста. Када се ради о приматима који не укључују човека, а није реч о угроженим врстама примата, огледи на њима се могу спроводити и у сврху базичних (основних) истраживања. В. чл. 7. ст. 1. и чл. 8. ст. 1-2. у вези са чл. 5. Директиве.

⁵⁰Оглед мора бити предузет у а) сврху транслацијских или примењених истраживања, конкретно, са наменом избегавања, превенције, дијагнозе или лечења болести, лошег здравственог стања или других неправилности или њихових дејстава искључиво код људи. У сврху претходно споменуте намене, као и намене оцене, откривања, регулисања или промена физиолошких стања код људи, животиња или биљака, те намене добробити животиња и побољшања производних услова за животиње које се узгајају и држе за пољопривредне потребе, ови огледи се могу вршити и при развоју, производњи или испитивању квалитета, ефикасности и сигурности лекова, прехранбених производа и хране за животиње, те других ствари или производа; или у б) сврху истраживања усмерених на заштиту врста. В. чл. 8. ст. 3. у вези са чл. 55. ст. 2. Директиве.

огледима. Напоследку, када је реч о напуштеним и подивљалим домаћим животињама, до споменутих одступања може доћи, уколико су преко потребне студије о здрављу и добробити животиња или због озбиљних претњи за животну средину или здравље људи или животиња, као и уколико постоји научно оправдање да је сврху огледа могуће постићи само њиховим коришћењем.⁵¹ Споменутом регулативом животиња, које се не/могу користити у огледима, Директивом се настоји избећи стицање огледних животиња илегалним путевима, као и очувати ретке и угрожене животињске врсте, што представља тенденцију и Конвенције.

У циљу смањења броја огледних животиња, Конвенцијом је предвиђено да се огледи на животињама, могу спроводити само у прецизно одређене сврхе, а то су: избегавање или спречавање болести, лошег здравља или других абнормалности или њихових ефеката код човека, кичмењака, бескичмењака или биљака, укључујући и испитивање квалитета, ефикасности, безбедности тестирања лекова, супстанци или производа; дијагноза или лечење болести, лошег здравља или других абнормалности, односно њихових ефеката код човека, кичмењака, бескичмењака или биљака; откривање, процена, регулисање или модификација физиолошких услова код човека, кичмењака, бескичмењака или биљака; заштита животне средине; научна истраживања; образовање и обука; форензичка истраживања. Конвенција притом, посебну пажњу посвећује употреби огледних животиња у сврхе образовања или обуке. У том смислу, њом је предвиђено да овакви огледи морају бити пријављени надлежном органу и спровођени од стране или под надзором овлашћеног лица, при чему неће бити дозвољени, уколико се сврха огледа може реализовати употребом аудио-визуелне или неке друге методе.⁵² Према Директиви, сврхе огледа, одређене су на готово идентичан начин, као што је то случај у Конвенцији, с тим што су, у односу на њу, оне у извесној мери проширене, при чему су, поједине од њих, прецизиране. Тако се, према Директиви, поред сврха наведених у Конвенцији, огледи могу спроводити у сврху базичних истраживања (унапређења научног сазнања), добробити животиња и побољшања производних услова за животиње које се узгајају и држе за пољопривредне потребе, као и у сврху истраживања усмерених на заштиту врста, при чему је прецизирано да се огледи у сврху заштите животне средине могу спроводити ради заштите здравља или добробити људи или животиња, а огледи у сврху образовања, у сврху високошколског образовања.⁵³

⁵¹ В. чл. 9. ст. 2., као и чл. 11. ст. 2. Директиве.

⁵² В. чл. 2. и чл. 25. Конвенције.

⁵³ В. чл. 5. Директиве.

2.2. Захџеви у ѿгледу корисника, узгајивача и добављача огледних животиња

Посебни делови Конвенције, посвећени су установама у којима се животиње користе у огледима (корисничким објектима), установама у којима се животиње узгајају ради њиховог коришћења у огледима (објектима за узгој), као и установама из којих се животиње набављају ради њиховог коришћења у огледима (објектима за снабдевање). Директива, такође, посебну пажњу посвећује физичким или правним лицима која: користе животиње у огледима у комерцијалне или некомерцијалне сврхе (корисницима); узгајају, односно држе животиње, наведене у Прилогу 1 Директиве, ради њиховог коришћења у огледима или ради употребе њихових ткива или органа у научне намене, или која првенствено у ове намене узгајају друге животиње, у комерцијалне или некомерцијалне сврхе (узгајивачима); набављају животиње ради њиховог коришћења у огледима или ради употребе њихових ткива или органа у научне намене, у комерцијалне или некомерцијалне сврхе (добављачима).⁵⁴

Према Конвенцији, кориснички објекти, као и објекти за узгој и набавку, морају бити регистровани од стране надлежног органа и испуњавати услове у погледу неопходне бриге и смештаја огледних животиња. У корисничким објектима мора бити одређено лице или лица која су административно одговорна за бригу о животињама и функционисање опреме,⁵⁵ обезбеђено довољно обученог особља,⁵⁶ морају бити примењене одговарајуће мере у циљу обезбеђивања ветеринарског савета и третмана, при чему је ветеринар или друго надлежно лице одговорно за пружање савета о добробити животиња. У погледу објеката за узгој и набавку, регистрацијом се одређује лице које ће бити одговорно за објекат и које је овлашћено за пружање или организовање одговарајуће неге животињским врстама, које се држе и узгајају у објекту.⁵⁷ Претходно наведене одредбе Конвенције, Директивом су прецизиране. У том смислу, њом је предвиђено да ће државе чланице осигурати својим законодавствима да корисници,

⁵⁴В. чл. 1. ст. 2. тач. г,х,и Конвенције, као и чл. 3. ст. 1. тач. 4-6. Директиве.

⁵⁵Према чл. 19. Конвенције, у корисничком објекту предузеће се све мере да изградња, инсталације и опрема у њима одговарају врсти животиња које се користе, као и ефикасности огледа који се у њему обављају. Изградња, конструкција и рад таквих инсталација и опреме, треба да буде таква да се обезбеди што боља ефикасност обављања огледа и добијање резултата са најмањим бројем животиња и најмањим степеном бола, патње, стреса и трајне повреде.

⁵⁶Према чл. 26. Конвенције, лица која обављају огледе, или учествују у њима или се брину о животињама које се користе у огледима, укључујући и надзор над њима, треба да имају одговарајуће образовање и обуку.

⁵⁷В. чл. 14-15., као и чл. 18. и чл. 20. Конвенције.

ка, као и на обавезу њиховог означавања и идентификације.⁶² Директивом је предвиђено и да ће државе чланице осигурати да узгајивачи примата који не укључују човека, морају имати успостављену стратегију за повећање удела животиња који су потомци примата који не укључују човека. У случају када државе чланице дозвољавају поновно удомљавање, Директивом је предвиђена и обавеза корисника, узгајивача и добављача из чијих ће се простора животиње поново удомљавати, да имају спремне програме који осигуравају социјализацију животиња које се удомљавају, при чему у случају дивљих животиња, када је то примерено, програм рехабилитације мора бити спреман, пре него што животиње буду враћене у своје станиште.⁶³

Како у Конвенцији, тако и у Директиви, постављене су основе минималним захтевима у погледу смештаја и бриге о огледним животињама, те је у том смислу прописано више оваквих мера. Према њима, огледним животињама се мора обезбедити смештај, окружење, храна, вода и нега, примерено њиховом здрављу и добробити, при чему сва ограничења задовољавања њихових физиолошких и етолошких потреба морају бити сведена на најмању могућу меру. Услови окружења у којима се ове животиње узгајају, држе или користе морају бити свакодневно проверавани, а сваки откривени недостатак или непотребан бол, патња, стрес или трајна повреда уклоњени, што је пре могуће. Директива, поред наведених мера, предвиђа и да огледне животиње морају бити превожене под одговарајућим условима. Прецизирање стандарда смештаја и бриге о огледним животињама предвиђено је у Прилогу А Конвенције, односно, у Прилогу 3 Директиве.⁶⁴

⁶²Према Конвенцији, евиденције у корисничким објектима, морају садржати податке о броју и врсти животиња коришћених у огледима, броју животиња из селектованих категорија које се користе у огледима директно везаним за медицину, образовање и обуку, за заштиту човека и животне средине, те прописаних законом. Поред тога, оне морају да садрже и податке о броју и врсти набављених животиња, од кога су набављене и датум допремања. Евиденције у објектима за узгој, морају садржати податке о животињама које се у њима узгајају, броју и врсти ових животиња, датуму отпремања и имену и адреси примаоца. Евиденције у објектима за набавку, морају садржати податке о броју и врсти животиња које се допремају и отпремају, датуму допремања и отпремања, од кога се животиње набављају и имену и адреси примаоца. В. чл. 24. у вези са чл. 27. ст. 2. , као и чл. 16-17. Конвенције.

⁶³Према чл. 30. ст. 1. Директиве, узгајивачи, добављачи и корисници, воде евиденцију о најмање следећем: броју и животињским врстама које су узгојене, добијене, набављене, коришћене у огледима, пуштене или поновно удомљене; пореклу животиња, укључујући податак да ли су узгојене за коришћење у огледима; датумима када су животиње добијене, набављене, пуштене или поновно удомљене; од кога су животиње добијене; имену и адреси примаоца животиња; броју и животињским врстама које су угинуле или биле усмрћене у сваком објекту. У случају корисника, евиденција се мора водити и о пројектима у којима се животиње користе. В. и чл. 28-29., као и чл. 31-32. Директиве.

⁶⁴В. чл. 5. и Прилог А Конвенције, као и чл. 33. ст. 1-2. и Прилог 3 Директиве.

У циљу што ефикасније заштите огледних животиња, Директивом је предвиђено да ће државе чланице осигурати да ће сваки корисник, узгајивач и добављач успоставити одговарајуће тело за добробит животиња. Државе чланице ће осигурати и оснивање Националног тела (одбора) за заштиту животиња у огледне сврхе, као и вршење редовних инспекцијских надзора узгајивача, добављача и корисника и њихових објеката. Према тексту овог правног документа, тело за добробит животиња, треба да обухвати најмање једну или више особа одговорних за добробит животиња и бригу о њима, при чему у случају корисника огледних животиња, оно обухвата и једног научника. Најважнија задужења овог тела, су саветовање особља које рукује са животињама о питањима у вези добробити животиња, у погледу њиховог набављања, смештаја, неге и коришћења, као и о примени мера за замену, смањење и побољшање, успостављање и ревидирање интерних оперативних поступака у погледу надзора, извештавања и праћења у вези добробити животиња смештених у објекту или животиња које се у њему користе, као и праћење развоја и резултата пројеката.⁶⁵ Национално тело (одбор) за заштиту животиња у огледне сврхе, према слову Директиве, саветоваће надлежне органе и тела која се брину о добробити животиња, о питањима која се тичу стицања, узгоја, услова смештаја, бриге и коришћења животиња у огледима и осигураће размену најбоље праксе.⁶⁶ Напослетку, инспекцијски надзори, према Директиви, спроводиће се од стране надлежног органа, барем на једној трећини корисника сваке године, у складу са анализом ризика за сваки објекат, а независно од тога, надзори узгајивача, добављача и корисника примата који не укључују човека, вршиће се бар једном годишње.⁶⁷

2.3. Одобрење извођења ољеда и начин његовог извођења

Према тексту Конвенције, оглед може бити спроведен од стране овлашћеног лица или под његовом директном одговорношћу, или ако је оглед или други научни пројекат одобрен у складу са одредбама националног законодавства, при чему се овлашћење додељује од стране надлежног органа, само лицима која се сматрају компетентним.⁶⁸ Директивом су предвиђена посебно строга и исцрпна правила у погледу питања одобрења пројекта, подразумевајући под пројектом одговарајући програм рада, који има дефинисан научни циљ и обухвата један или више огледа.⁶⁹ Тако, према

⁶⁵В. чл. 26. ст. 1-2. и чл. 27. ст. 1. Директиве.

⁶⁶В. чл. 49. ст. 1. Директиве.

⁶⁷В. чл. 34. ст. 1-3. Директиве.

⁶⁸В. чл. 13. Конвенције.

⁶⁹В. чл. 3. ст. 1. тач. 2. Директиве.

тексту овог правног документа, државе чланице морају осигурати да се пројекат не може спроводити без одговарајућег одобрења надлежног органа, при чему се он мора спроводити у складу са овим одобрењем. Захтев за одобрење пројекта подноси корисник или особа одговорна за пројекат, а који мора садржати, најмање предлог пројекта, нетехнички сажетак пројекта,⁷⁰ као и одговарајуће податке, одређене у Прилогу 6 Директиве.⁷¹ Пре одобрења, спроводи се процена пројекта, у циљу долажења до закључка да ли је он оправдан са научног или образовног аспекта или је утемељен на пропису, да ли сврха пројекта оправдава коришћење животиња и да ли је пројекат осмишљен тако да омогућава извођење огледа на што је више могуће хуман и еколошки освешћен начин.⁷² Одобрење пројекта може бити издато само у погледу огледа који су били предмет процене пројекта и разврставања с обзиром на тежину, а издаје се на период до пет година. У њему се утврђује корисник који спроводи пројекат, особе које су одговорне за целокупно спровођење пројекта и његову усклађеност са одобрењем пројекта, објекти у којима ће се пројекат спроводити уколико је то потребно, било који посебни услови који произлазе из процене пројекта, укључујући и питање да ли ће и када бити спроведена ретроспективна процена пројекта.⁷³ Наиме, државе чланице морају обезбедити ретроспективну процену пројекта, када надлежно тело приликом његове процене, а на основу документације коју је доставио корисник, одреди да је она неопходна. У том смислу, она подразумева процену: да ли су постигнути циљеви пројекта, штету нанету животињама (укључујући број коришћених животиња и тежину огледа), као и све елементе који могу допринети даљем спровође-

⁷⁰Нетехнички сажетак пројекта је анониман, а мора садржати: податке о циљевима пројекта, укључујући предвиђену штету и користи, те број и врсту животиња које ће се користити, као и доказ о усклађености са захтевима замене, смањења и побољшања. В. чл. 43. ст. 1. Директиве.

⁷¹У питању су следећи подаци: 1) примереност и оправданост огледа, као и коришћења животиња, укључујући њихово порекло, процењен број, врсту и степен развоја; 2) примена метода за замену, смањење и побољшање коришћења животиња у огледима; 3) планирана употреба анестезије, аналгезије и других метода за ублажавање болова; 4) смањење, избегавање и ублажавање свих облика патњи животиња, од рођења до смрти, кад је то потребно; 5) коришћење хуманог завршетка огледа; 6) експериментална или опсервацијска стратегија и статистички план за смањење броја животиња, бола, патње, стреса и утицаја на животну средину, када је то потребно; 7) поновна употреба животиња и кумулативни учинак употребе на животиње; 8) предложена класификација по тежини огледа; 9) избегавање неоправданог удвостручавања огледа, када је примерено; 10) услови смештаја, држања и неге животиња; 11) методи усмрђивања; 12) оспособљеност особља укљученог у пројекат. В. Прилог 6 Директиве.

⁷²О конкретним елементима, који су укључени у процену пројекта в. чл. 38. ст. 2. Директиве.

⁷³В. чл. 36. ст. 1., чл. 37. ст. 1., чл. 38. ст. 1., као и чл. 40. ст. 1-3. Директиве.

њу захтева замене, смањења и побољшања. Од захтева за ретроспективном проценом, изузети су пројекти који укључују само огледе који се класификују као „благи“ или „неповратни“, чиме се не дира у правило које је посебно наглашено Директивом, а према којем сви пројекти у којима се користе примати који не укључују човека, као и пројекти који укључују огледе који су класификовани као „тешки“, (подразумевајући под њима и оне огледе који могу проузроковати јак бол, патњу или стрес, те за које је вероватно да би били дуготрајни и да их није могуће олакшати), морају увек бити подвргнути оваквој процени.⁷⁴ Напослетку, према тексту Директиве, уколико се пројекат не спроводи у складу са издатим одобрењем, надлежни орган може укинути овакво одобрење.⁷⁵

Конвенцијом су предвиђена строга правила и у погледу самог начина извођења огледа на животињама, која су у значајној мери пренета у Директиву, с тим што су правила Директиве, у погледу регулисања овог питања исцрпнија.

У том смислу, Конвенцијом и Директивом најпре је предвиђено да се огледи морају обављати у корисничком објекту, а само изузетно и изван њега, уколико постоји овлашћење надлежног органа. У складу са начелом замене, предвиђено је да се оглед неће обављати уколико постоји основано и практично доступан неки други научно задовољавајући метод, који не изискује коришћење животиње. У складу са начелима смањења и побољшања, предвиђено је да приликом одабира огледа, треба изабрати онај у којем се користи најмањи број животиња, који проузрокује најмањи бол, патњу, стрес или трајне повреде, и у погледу којег постоји највећа вероватноћа да ће дати задовољавајуће резултате, с тим што је у Директиви предвиђено и да приликом овог одабира, треба изабрати онај који укључује животиње са најмањом способношћу да осете бол, патњу, стрес или трајну повреду.⁷⁶ Осим тога, Директивом је предвиђена и обавеза држава чланица да својим законодавствима морају обезбедити разврставање огледа по тежини, на „неповратне“, „благе“, „умерене“ или „тешке“, с обзиром на појединачни случај, користећи притом мерила за ову класификацију из Прилога 8 Директиве.⁷⁷

⁷⁴В. чл. 39. Директиве.

⁷⁵В. чл. 44. ст. 3. Директиве.

⁷⁶В. 6. ст. 1., чл. 7. и чл. 23. Конвенције, као и чл. 12. ст. 1-2. и чл. 13. ст. 1-2. Директиве.

⁷⁷В. чл. 15. ст. 1. Директиве. Тежина огледа, одређује се у односу на очекивани степен бола, патње, стреса или трајне повреде, које ће животиња осетити током трајања огледа. Као неповратан, дефинисан је оглед који се у потпуности спроводи у општој анестезији, након којег се животиња неће вратити свести. Као благ, дефинисан је оглед на животињама, након којег оне могу осећати краткотрајан благ бол, патњу или стрес или

Према тексту Конвенције, огледи ће се обављати под општом или локалном анестезијом или аналгезијом или неким другим методама, којима се бол, патња, стрес или трајна повреда, своде на најмању меру. Употреба ових средстава није дозвољена, уколико је бол изазван огледом мањи од погоршања добробити изазваног употребом анестезије или аналгезије, као и уколико је употреба ових метода у супротности са циљем огледа. Идентична одредба садржана је и у Директиви, при чему је њом предвиђено и правило према којем се огледи који подразумевају озбиљне повреде, које могу проузроковати јак бол животињама, не смеју изводити без анестезије.⁷⁸

Уколико је планирано да се животиња користи у огледу који ће изазвати јак бол, који ће вероватно потрајати, такав оглед, се према Конвенцији, мора посебно пријавити и образложити надлежном органу или посебно одобрити од стране надлежног органа, као што се морају предузети и све одговарајуће мере како би се спречило да се овакви огледи обављају када то није неопходно. Директивом је такође, предвиђена обавеза држава чланица да морају осигурати да се огледи који проузрокују јак бол, патњу или стрес, за које је вероватно да би били дуготрајни и да их није могуће олакшати, неће изводити, осим у случају постојања изузетних и научно оправданих разлога, у ком случају се привремено може дозволити вршење оваквих огледа.⁷⁹

Када је реч о животињама које су већ коришћене у огледима, Конвенцијом је предвиђено да се ниједна животиња, која је коришћена у огледу који је изазвао јак или трајан бол и патњу, без обзира да ли је коришћена анестезија или аналгезија, неће користити у будућим огледима, уколико јој се не поврати здравствено стање и добробит. Од овог правила, она предвиђа изузетак у два случаја: уколико је наредни оглед такав да ће животиња бити стављена под општу анестезију, која ће се одржавати све до њеног усмрћи-

оглед у којем не долази до значајног слабљења добробити животиња или општег стања животиња. Као умерен, дефинисан је оглед на животињама, након којег ће животиње вероватно осећати краткотрајан, умерен бол, патњу или стрес или дуготрајан умерен бол, патњу или стрес, као и оглед за који је вероватно да ће проузроковати умерено слабљење добробити животиња или општег стања животиња. Напослетку, као тежак, дефинисан је оглед, након којег ће животиње осетити јак бол, патњу или стрес или дуготрајан умерен бол, патњу или стрес, као и оглед за који је вероватно да ће проузроковати тешко ослабљење добробити животиња или општег стања животиња. В. Прилог 8, Одсек 1 Директиве. Разврставање се заснива на најтежим последицама, које ће вероватно осетити појединачна животиња, након примене свих одговарајућих техника побољшања. В. Прилог 8, одсек 2 Директиве. У Прилогу 8, одсеку 3 Директиве дати су примери различитих врста огледа, разврстаних у сваку од категорија тежине, на основу фактора повезаних са врстом огледа.

⁷⁸В. чл. 8. Конвенције и чл. 14. ст. 1-2. Директиве.

⁷⁹В. чл. 9. ст. 1-2. Конвенције и чл. 15. ст. 2. у вези са чл. 55. ст. 3. Директиве.

вања или ако је будући оглед такав да укључује само мање интервенције. Директивом су прецизирани услови под претпоставком чијег испуњења се животиње већ коришћене у огледима, могу поново користити у њима. У том смислу, њом је предвиђено да се животиња која је већ коришћена у огледима, у случају када је могуће користити другу животињу на којој претходно није извршен ниједан оглед, може поново користити у новом огледу, само уколико су испуњени следећи услови: стварна тежина претходног огледа била је „блага“ или „умерена“, опште здравствено стање животиње и њена добробит је у потпуности враћено на нормално стање, даљи оглед дефинисан је као „благ“, „умерен“ или „неповратан“ и у складу је са саветом ветеринара којим је узето у обзир животно искуство животиње. Само изузетно, надлежни орган, након ветеринарског прегледа животиње, може допустити поновно коришћење у огледима оне животиње, која је већ коришћена у огледу који је укључивао јак бол, стрес или сличан степен патње, под условом да није била коришћена више од једанпут у оваквом огледу.⁸⁰

У оба правна документа, предвиђено је правило да овлашћено лице на крају сваког огледа доноси одлуку да ли ће животињу оставити у животу, у ком случају јој је неопходно осигурати бригу и смештај сходно њеном здравственом стању, или ће је лишити живота на хуман начин, што ће бити неопходно онда када је вероватно да ће остати у стању у којем осећа, према тексту Конвенције, трајни бол и стрес, односно, према тексту Директиве, умерен или јак бол, патњу, стрес или има трајну повреду. Напослетку, одредбе Конвенције, дозвољавају надлежном органу и пуштање животиња на слободу, где је то неопходно у оправдане сврхе огледа, под условом да постоји уверење да им је обезбеђена максимална практична нега, како би се заштитила добробит животиња. На сличан начин, и Директивом је прописано правило према којем државе чланице могу дозволити и да се животиње које се користе или намеравају користити у огледима, могу удомити или ослободити, уколико здравствено стање животиње то допушта, уколико не постоји опасност по јавно здравље, здравље животиња или животну средину, те уколико су предузете мере којима се гарантује добробит животиња.⁸¹

2.4. *Остале одредбе*

Све државе потписнице, према Конвенцији су обавезне да признају, када је то практично изводљиво, резултате већ извршених огледа на територији друге државе. У том смислу, Директивом је предвиђено да ће све државе чланице, прихватити податке из других земаља чланица Европске уније, до-

⁸⁰В. 11. ст. 4. Конвенције и чл. 16. Директиве.

⁸¹В. чл. 11. ст. 1-3. и чл. 12. Конвенције, као и чл. 17. ст. 2-3. и чл. 19. Директиве.

бијене путем огледа који су признати законодавством Европске уније, осим ако је извођење даљих огледа у вези са тим подацима, неопходно у сврху заштите јавног здравља, сигурности и животне средине. Ово правило предвиђено је у циљу избегавања непотребног понављања већ извршених огледа.⁸²

Директивом се, као и Конвенцијом, подстиче примена алтернативних метода. Тако је њома предвиђено да ће државе чланице допринети развоју и вредновању метода, који би могли осигурати једнак или виши степен података од оних који се добијају у огледима у којима се користе животиње, али у којима се не користе животиње или се користи мањи број животиња или који изискују мање болне огледе.⁸³

Према Конвенцији, све државе потписнице ће прикупљати статистичке податке о коришћењу животиња у огледима, који ће, када то закон дозвољава, бити доступни јавности. У том смислу, Директивом је такође предвиђена обавеза држава чланица да прикупљају статистичке податке о коришћењу животиња у огледима и учине их, на годишњем нивоу, доступним јавности, укључујући информације о стварној тежини огледа и о пореклу врста примата који не укључују човека, коришћених у огледима.⁸⁴

Захтеви из Конвенције представљају минималне стандарде, те су стога, државе потписнице слободне да усвоје и строжије мере заштите животиња, строжије мере контроле или ограничавања коришћења животиња у огледима, од оних који су њом предвиђени. Државе чланице, према Директиви, уз поштовање општих правила, такође могу обезбедити обимнију заштиту огледних животиња, од оне која је њома предвиђена.⁸⁵

Конвенција обавезује уговорне стране да предузму све неопходне мере у циљу примене њених одредби, као и да обезбеде ефикасан систем контроле и надзора.⁸⁶ У теорији се наводи да имајући у виду чињеницу да Конвенцијом није спецификована правна природа ових мера, које државе потписнице треба да предузму ради гарантовања њеног спровођења, у обзир долазе како мере административног, односно прекршајног карактера, тако и мере кривичноправне репресије.⁸⁷ Директивом је предвиђено да ће државе чланице својим законодавствима прописати одговарајуће казне за кршење националних одредби усвојених у складу са њом и да ће предузимати све неопходне мере да се обезбеди њихово спровођење.⁸⁸

⁸²В. чл. 29. ст. 1. Конвенције и чл. 46. Директиве.

⁸³В. Преамбулу Конвенције и чл. 47. ст. 1. Директиве.

⁸⁴В. чл. 27. ст. 1. Конвенције и чл. 54. ст.2. Директиве.

⁸⁵В. чл. 4. Конвенције и чл. 2. ст. 1. Директиве.

⁸⁶В. чл. 3. Конвенције.

⁸⁷В. Ана Батрићевић: *op. cit.*, стр. 735-736.

⁸⁸В. чл. 60. Директиве. У чл. 30. Конвенције, предвиђено је одржавање мултилатералних консултација држава потписница у одређеним временским периодима, а

3. Правни третман огледних животиња у законодавству Србије и усаглашеност са европским стандардима

У основним одредбама Закона о добробити животиња Србије, прописано је да се њиме, између осталих питања, уређује и заштита добробити животиња, приликом спровођења огледа на њима. Под огледом се, у смислу овог закона, подразумева коришћење животиња у огледне или друге научне сврхе, које може проузроковати повреде, бол, патњу, страх и стрес животињи, нарушити здравствено стање и изазвати трајно или привремено нарушавање физичке, психичке, односно генетичке целовитости животиња, као и смрт животиње.⁸⁹

Закон, под огледном животињом, подразумева сваког живог кичмењака и бескичмењака, као и њихове развојне облике, који су намењени за спровођење огледа.⁹⁰ Питање животиња које се не/могу користити у огледима, у домаћем праву регулисано је законским и подзаконским прописима. Тако је Законом, с једне стране, предвиђено да се у огледима не могу користити напуштене животиње, односно животиње из прихватилишта, као, ни по правилу, дивље животиње, које се могу користити само у сврхе очувања те животињске врсте. Правилником о добробити огледних животињаје, са друге стране, прописано да се у огледима могу користити животиње које се узгајају искључиво у ту сврху, а то су: мишеви, пацови, заморчићи, хрчкови, кунјићи, нечовеколики мајмуни, пси, мачке, препелице, при чему се у сврху огледа могу узгајати и домаће животиње, птице, рибе, човеколики мајмуни, други мајмуни, други сисари и други месоједи. Њиме је предвиђено и да се животиње које се користе у огледима, морају узгајати у објектима за узгој и набављати искључиво из објеката за узгој, односно објеката за снабдевање правних и физичких лица, односно предузетника који су уписани у Регистар за огледе на животињама.⁹¹ Оваква правна ре-

у циљу преиспитивања њене примене, као и оправданости измена и допуна њених решења. У теорији се наводи да је њихово одржавање недовољно за стицање увида у то, како се и у којој мери, заиста остварује заштита огледних животиња на територијама држава потписница. В. у том смислу: Наташа Стојановић: *op. cit.*, стр. 276. Директивом је предвиђена обавеза држава чланица да до 10. новембра 2018. године и сваких пет година након тога, достављају Комисији информације о спровођењу ове Директиве, као и да ће свака држава чланица, именовати један или више надлежних органа, одговорних за њено спровођење. В. чл. 54. ст. 1. и чл. 59. ст. 1. Директиве.

⁸⁹В. чл. 1. и чл. 5. ст. 1. тач. 31. Закона о добробити животиња Србије. У даљим излагањима, приликом позивања на одредбе Закона о добробити животиња Србије, биће коришћена скраћеница Закон.

⁹⁰В. чл. 5. ст. 1. тач. 30. Закона.

⁹¹В. чл. 37. ст. 2. и чл. 42. ст. 1. тач. 4. Закона, као и чл. 19. и чл. 20. ст. 1. Правилника о добробити огледних животиња Србије. У даљим излагањима, приликом позивања на одредбе Правилника о добробити огледних животиња Србије, биће коришћена скраћеница Правилник.

гулатива животиња које се не/могу користити у огледима, у потпуном је складу са одредбама Конвенције којима је регулисано ово питање, али је, када је реч о Директиви, она само делимично усаглашена са њеним одредбама у погледу овог домена правне заштите огледних животиња - и то у делу који се односи на неопходност узгајања у сврхе огледа одређених врста животиња, као и на забрањеност коришћења у огледима напуштених домаћих животиња и дивљих животиња. Како се, наиме, према Директиви, врсте животиња, које се, по правилу, неће користити у огледима, односно, које се могу користити у огледима, само у одређеним ситуацијама и са прецизно одређеном наменом, не односе само на напуштене домаће животиње и дивље животиње, као што је то случај у нашем праву, већ и на угрожене животињске врсте, примате који не укључују човека, а посебно и на велике мајмуне, што, како то произлази из претходних излагања, није случај у домаћем праву, то се може закључити да овај сегмент заштите огледних животиња није у потпуности усклађен са стандардима Европске уније. С друге стране, у погледу појединих аспеката правне заштите огледних животиња, које се односе на ово питање, домаће законодавство има рестриктивније одредбе. Тако, у нашем праву није предвиђена могућност одступања од правила према којем се напуштене животиње, односно, животиње из прихватилишта, не могу користити у огледима. Исто тако, домаћа регулатива коришћења дивљих животиња у огледне сврхе, према којима се, огледи на њима могу спроводити само у сврху очувања те животињске врсте, по нашем мишљењу је, у већој мери пружила правну заштиту овој врсти животиња, него што је то случај са Директивом, према којој се оне могу користити у свим ситуацијама у којима се сврха огледа не може постићи коришћењем животиња, које су узгојене за коришћење у огледима.

У погледу сврха спровођења огледа на животињама, начин регулисања овог питања у домаћем законодавству у потпуности одговара начину његовог регулисања у Конвенцији, при чему је у складу и са регулативом овог питања у Директиви, с обзиром на то да сврхе у које се могу спроводити огледи у домаћем праву, не излазе из оквира сврха, предвиђених Директивом. У том смислу, неусаглашеност не постоји ни када је реч о огледима који се спроводе ради образовања. Наиме, иако се према тексту Директиве, огледи могу спроводити само ради високошколског образовања, за разлику од домаћег права, којим је предвиђено да се огледи могу спроводити, уопште, у сврхе образовања, треба назначити да је домаћим законодавством забрањено коришћење животиња у огледима у образовне сврхе у основним, средњим школама и на факултетима. Наиме, у основним и средњим школама дозвољено је обављати вежбе на живим животињама које су опсервативног карактера, док је у високошколским установама на

основним студијама, дозвољено обављати вежбе којима се не нарушава живот и добробит, односно физичка, психичка и генетичка целовитост животиње. У основним и средњим школама, као и у високошколским установама, остале вежбе се не могу обављати на лешевима животиња, које су лишене живота у циљу извођења практичних вежби. Закон, притом, наглашава да се огледи у образовне сврхе, могу спроводити, само ако не проузрокују бол, патњу, страх, стрес, повреду или смрт животиња.⁹²

У закону су изричито набројани и случајеви у којима је забрањено спроводити огледе. У том смислу, у складу са стандардима Европске уније, посебно је наглашено да је забрањено спровођење огледа уколико постоји алтернативни метод за спровођење огледа којим се постиже исти циљ, као и ради приказивања биолошких и медицинских правила или чињеница које су већ научно потврђене. Забрањено је и спровођење огледа на животињама за испитивање оружја, ратне опреме, као и утицаја радијације, а у складу са горе наведеним прогресивним европским кретањима, и ради испитивања козметичких препарата и супстанци које улазе у њихов састав, хемијских средстава за прање и дезинфекцију предмета опште употребе, дуванских и алкохолних производа, односно средстава за повећање мишићне снаге и других сличних средстава. Као што је то већ споменуто, није дозвољено ни спровођење огледа на напуштеним животињама, односно животињама из прихватилишта, као ни без анестезије, супротно одредбама Закона. Напослетку, препреку нехуманом поступању са животињама, представља и одредба закона којом се забрањује публикување научних радова, у случају када је оглед извршен супротно његовим одредбама.⁹³

Одговарајуће одредбе домаћег законодавства, којима су прописани услови које морају испуњавати корисници, узгајивачи и добављачи, као и обавезе наведених лица, такође су у потпуном складу са одредбама Конвенције у погледу начина регулисања наведених питања, при чему су оне, већим делом, усаглашене и са регулативом наведених питања у Директиви.

Тако је Законом предвиђено да огледе могу обављати правна и физичка лица, која су уписана у Регистар за огледе на животињама, који води Министарство, уколико испуњавају одговарајуће услове у погледу објекта, опреме и обучености о добробити огледних животиња. У Регистар лица за огледе на животињама, ради евидентирања огледних животиња, морају бити уписана и правна и физичка лица, односно предузетници који се баве држањем, репродукцијом и прометом огледних животиња, уколико испуњавају претходно наведене услове. Огледи се, по правилу, могу спроводити само на животињама које су у власништву, односно поседу наведених

⁹²В. чл. 38. и чл. 44. Закона.

⁹³В. чл. 41. ст. 1., чл. 42. и чл. 45. Закона.

лица. Ова лица су дужна да се брину о огледним животињама са пажњом доброг домаћина и имају обавезу да одреде стручно лице за заштиту добробити огледних животиња, које мора имати завршене мастер у области ветеринарских наука (доктор ветеринарске медицине), односно, завршене основне студије у трајању од најмање пет година у области ветеринарских наука и које је обучено за добробит животиња.⁹⁴ Ближи услови у погледу објеката (корисничких, за узгој и за снабдевање) и опреме, прописани су Правилником.⁹⁵ Правилником је, такође, предвиђено да стручна лица која су одговорна за заштиту добробити огледних животиња и лица задужена за бригу о њима, лица која обављају оглед или учествују у једном његовом делу (лабораторијски техничари), лица која су надлежна за креирање, обављање и вођење огледа, као и за надзор над огледом (научни истраживачи), као и лица која су посебно обучена за рад у корисничким објектима, објектима за узгој и објектима за снабдевање (ветеринари специјалисте), морају да испуњавају услове у погледу обучености о добробити огледних животиња, у складу са Програмом обуке о добробити огледних животиња, датом у Прилогу 3 Правилника.⁹⁶ Уколико претходно наведена лица, престану да испуњавају неки од прописаних законских услова у погледу објеката, опреме и обучености о добробити огледних животиња, бришу се из Регистра за огледе на животињама, на основу решења које доноси Министар.⁹⁷

Према Закону, правна и физичка лица која обављају огледе или се баве држањем, репродукцијом и прометом огледних животиња, дужна су да воде евиденцију о држању, репродукцији, промету, односно спровођењу огледа на животињама. Ова евиденција, садржи податке о броју, врсти животиња, сврси спровођења огледа и класификацији тежине, односно инвазивности огледа, који се достављају Министарству, при чему су наведени подаци јавни. Правилником је прецизирано који се подаци на годишњем нивоу морају евидентирати у корисничким објектима, објектима за узгој и снабдевање.⁹⁸

⁹⁴В. чл. 33. ст. 1-3., чл. 37. ст. 1. и чл. 35. Закона.

⁹⁵У том смислу, чл. 4. ст. 1. и чл. 15. ст. 1. Правилника, предвиђено је да кориснички објекти, као и објекти за узгој и снабдевање, морају бити изграђени и конструисани тако да се обезбеде услови који одговарају свакој појединачној врсти животиње која у њему борави и онемогући бекство животиње, као и да се огледи у корисничким објектима обављају што је могуће ефикасније, уз доследне резултате, употребу минималог броја животиња и изазивање најмањег степена бола, патње, стреса или трајних повреда животиња. О конкретним условима у погледу објеката и опреме в. чл. 4-15. Правилника.

⁹⁶В. чл. 16., као и Прилог 3 Правилника.

⁹⁷В. чл. 33. ст. 6. Закона.

⁹⁸В. чл. 43. ст. 1-4. Закона, као и чл. 38-39. Правилника. Према Правилнику, евиденције у корисничким објектима, објектима за узгој и снабдевање, морају садржати исте оне податке који су предвиђени и Конвенцијом, при чему, у корисничким објектима,

Иако садржина ових евиденција у великој мери одговара захтевима Директиве, она, у погледу нужних података, које евиденција мора садржати, ипак, није у потпуности усклађена са овим правним документом.⁹⁹ Поред тога, и остале обавезе корисника, узгајивача и добављача у погледу овог домена правне заштите огледних животиња, одређене су на ужи начин у односу на Директиву, имајући у виду чињеницу да је осим обавезе вођења споменутих евиденција, домаћим законодавством предвиђена још само обавеза појединачног обележавања паса, мачака и нечовеколиких мајмуна, у објектима за узгој и снабдевање, а која је као таква, регулисана Правилником.¹⁰⁰

Законом је предвиђено и да се огледним животињама мора обезбедити одговарајући смештај, брига и нега, пре, у току и после спровођења огледа. Начин неге и поступања са огледним животињама при држању, репродукцији, коришћењу, превозу и промету, ближе су прописани Правилником, којим су у потпуности испоштовани сви горе наведени стандарди како Конвенције, тако и Директиве, у погледу овог питања.¹⁰¹ У том смислу, Правилником је, између осталог, предвиђено и да лице које је надлежно за креирање, обављање, вођење огледа, као и за надзор над огледом и стручно лице које је одговорно за заштиту добробити огледних животиња, обезбеђују редовну контролу и надзор здравственог стања и добробити огледних животиња, као и услове њиховог смештаја, како би се спречили бол, патња, страх, стрес, исцрпљеност или трајне повреде животиње, а у случају уочавања недостатака, обезбеђују спровођење одговарајућих мера.¹⁰²

У складу са захтевом Директиве о неопходности успостављања одговарајућег тела за добробит животиња је и одредба Закона, којом је предвиђено да су научноистраживачке организације и друга правна лица која спроводе огледе на животињама, дужне да, у оквиру своје организације или заједно са другим научноистраживачким организацијама, односно правним лицима која спроводе огледе на животињама, образују Етичку комисију за заштиту добробити огледних животиња. Она се састоји од ветеринара хирурга, ветеринара са искуством у узгоју огледних животиња,

ове евиденције морају обухватити још и податке о броју и врсти животиња које су коришћене у огледима према степену инвазивности огледа, док у објектима за узгој и снабдевање, оне морају обухватити још и податке о броју и врсти животиња које су у њима угинуле.

⁹⁹Тако, примера ради, домаћим законодавством, није предвиђена обавеза вођења евиденције о пореклу животиња, укључујући податак да ли су оне узгојене за коришћење у огледима, као ни о броју и врстама животиња које су пуштене.

¹⁰⁰В. чл. 29. ст. 1. Правилника.

¹⁰¹В. чл. 40. Закона, као и чл. 24. и чл. 31. ст. 1. Правилника. У погледу конкретних услова смештаја и бриге огледних животиња в. чл. 6-12., чл. 25-28., чл. 31-32., чл. 37., као и Прилог 1 и Прилог 2 Правилника.

¹⁰²В. чл. 28. ст. 3. Правилника.

стручњака са искуством примене статистике у истраживањима, представника удружења, односно организација, чији циљеви су усмерени на заштиту добробити животиња, као и истраживача из сродних научних области. Најмање трећина чланова Етичке комисије, морају бити лица која нису запослена у претходно наведеним установама. Она обавља следеће послове: а) утврђује начин спровођења огледа, у складу са Законом; б) обавља стручну контролу над спровођењем огледа на животињама; в) организује обуку лица која спроводе огледе на животињама; г) даје стручна мишљења министру о етичкој и научној оправданости спровођења огледа; д) подноси редовне годишње извештаје министру.¹⁰³ Успостављање ове комисије у домаћем законодавству је од изузетног значаја, јер њено постојање и њен састав (научник, ветеринар, члан удружења за заштиту животиња, односно, лаик) гарантују контролу и надзор у вршењу огледа на животињама. Притом, заштити огледних животиња у праву Србије, доприноси постојање још једног експертског тела, а то је Етички савет за добробит огледних животиња, кога оснива Министар. Оснивањем овог тела, наше право је усаглашено са Директивом и у погледу обавезе формирања Националног тела (одбора) за заштиту животиња у огледне сврхе. Дужности Етичког савета, чији члан, иначе, не сме бити истовремено и члан Етичке комисије, су следеће: а) даје савете из етике и добробити животиња приликом спровођења огледа и генетских модификација и манипулација животиња; б) даје стручна мишљења министру о етичкој и научној оправданости обављања огледа, као и прекида огледа на животињама; в) даје савете ради усаглашавања рада Етичких комисија за заштиту добробити огледних животиња; г) даје стручна мишљења о извођењу специфичних и инвазивних огледа; д) учествује у развоју и промовисању алтернативних метода обављања огледа; њ) подноси извештај о свом раду и стању добробити огледних животиња министру једном годишње; е) обавља друге послове у складу са законом.¹⁰⁴

Напоследку, у овом сегменту правне заштите огледних животиња, домаће законодавство суштински је усаглашено са Директивом и у погледу питања инспекцијских надзора узгајивача, добављача и корисника. Тако, према Закону, Етичка комисија, као вид интерног надзора, утврђује начин спровођења огледа на животињама, у складу са Законом, те у том смислу она утврђује и да ли се огледи врше у складу са свим горе прописаним законским условима у погледу одговарајућих објеката, опреме и обучености о добробити огледних животиња. Етичка комисија је дужна да без одлагања прекине спровођење огледа, ако се у току спровођења огледа на животињама поступа супротно одредбама Закона и да о томе обавести Мини-

¹⁰³В. чл. 51-52. ст. 1. Закона.

¹⁰⁴В. чл. 48-50. Закона.

старство. Такође, ветеринарски инспектор, у вршењу послова инспекцијског надзора, има право и дужност да проверава начин поступања са животињама, услове њиховог држања, објекте, простор и просторије у којима се врши спровођење огледа, испуњеност услова у погледу обучености за добробит животиња, поседовање потребне документације, као и вођење евиденције у складу са овим законом. У вршењу ових послова, он је дужан и овлашћен, између осталог и да нареди прекид спровођења огледа, односно забрани његово спровођење, ако се он спроводи супротно одредбама овог закона, односно, уколико недостаци, у вези са спровођењем огледа, нису отклоњени у прописаном року.¹⁰⁵

Са Конвенцијом, а принципијелно и са Директивом, усаглашена су и одговарајућа законска решења Србије, којима су регулисани услови под претпоставком чијег испуњења може доћи до одобрења спровођења огледа. Тако је Законом прописано да лица која су уписана у Регистар, могу вршити огледе, само уколико поседују решење о одобрењу спровођења огледа, које доноси Министар. У том смислу, Правилником је предвиђено да правна и физичка лица која су уписана у Регистар за огледе на животињама, пре сваког планираног огледа подносе Министарству надлежном за послове ветеринарства, захтев за доношење решења о одобрењу спровођења огледа. Неопходна садржина овог захтева, Законом је прецизно одређена,¹⁰⁶ и у том смислу, она је у погледу суштинских података који њиме морају бити обухваћени, у великој мери усклађена са захтевима из Директиве. Решење о одобрењу спровођења огледа, Министар доноси на основу стручног мишљења Етичке комисије, а само изузетно, за извођење специфичних и инвазивних огледа на животињама, на основу мишљења Етичког савета.¹⁰⁷ У домаћем законодавству, формалноправно не постоје одговарајуће одредбе о пројектима, као програмима рада који имају дефинисан

¹⁰⁵В. чл. 52. ст. 1. тач. 1. и ст. 2., чл. 78. ст. 1. тач. 1-5., као и чл. 79. ст. 1. тач. 6. Закона.

¹⁰⁶Захтев мора да садржи следеће податке: 1) опис поља истраживачког рада, који је написан на јасан и недвосмислен начин, како би се разумео циљ истраживања; 2) предности и значај спровођења огледа, потенцијалне опасности и непријатности за огледне животиње, као и категорију тежине, односно инвазивности огледа; 3) детаљан опис материјала и метод рада; 4) доказе о постојању алтернативних метода спровођења огледа и разлике због којих се они не спроводе; 5) укупан број и врсту животиња по фазама огледа; 6) врсте и дозе анестетика и аналгетика који ће се употребљавати; 7) опис очекиване реакције животиња; 8) опис могућих негативних утицаја огледа на животиње, тежине и дужине трајања таквих утицаја, методе које ће се предузети да би се такви негативни утицаји ублажили или избегли; 9) начин лишавања огледних животиња живота, ако се врши у току или на крају огледа; 10) име лица које је задужено за заштиту добробити огледних животиња и његову стручну оспособљеност; као и 11) имена лица која ће учествовати у спровођењу хируршке интервенције на животињама током огледа.

¹⁰⁷В. чл. 34. ст. 1-4. Закона и чл. 18. ст. 1. Правилника.

научни циљ, а који обухватају огледе, те о претходној процени пројекта, у складу са којом се они одобравају, на начин као што је то предвиђено Директивом. Међутим, и у домаћем праву огледи се свакако спроводе у оквиру истраживачког рада, који податак, уосталом, представља први неопходан елемент, који се мора назначити у садржини захтева за спровођење огледа, а ради разумевања циља истраживања. Притом, највећу улогу у одобравању спровођења огледа имају Етичка комисија, односно Етички савет, као тела која су надлежна за давање стручног мишљења о етичкој и научној оправданости обављања огледа, што у принципу, представља и сврху процене пројекта према Директиви. Такође, у духу захтева Директиве, према којем се огледи не могу спроводити без одобрења пројекта, нити на начин који није у складу са њим, су и одговарајуће одредбе домаћег права, које се односе, како на овлашћења Етичке комисије и Етичког савета, тако и на овлашћења ветеринарског инспектора. Наиме, Етичка комисија, представља вид интерног надзора, јер како смо то видели, има овлашћење да утврђује начин спровођења огледа на животињама у складу са Законом, као и да обавља стручну контролу над спровођењем огледа. У том смислу, она је дужна да без одлагања прекине спровођење огледа, ако се у току спровођења огледа на животињама поступа супротно одредбама Закона и да о томе обавести Министарство. Етички савет има овлашћење да даје стручно мишљење у погледу прекида огледа на животињама. Напослетку, ветеринарски инспектор, у вршењу напред наведених послова инспекцијског надзора, може одредити 1) прекид, односно забрану спровођења огледа, ако се спроводи супротно одредбама овог закона, односно, ако недостаци у вези са спровођењем огледа нису отклоњени у прописаном року; 2) прекид или забрану спровођења огледа, ако се они спроводе без решења о одобрењу спровођења огледа; као и 3) привремену или трајну забрану спровођења огледа, у случају да се огледи на животињама не врше у складу са Законом.¹⁰⁸ Домаће законодавство, међутим, не садржи одговарајуће одредбе предвиђене у Директиви, којима је прописано да се период одобрења пројекта који укључује огледе, ограничава на одређено време, нити одредбе о могућности или неопходности извођења ретроспективне процене појединих пројеката, имајући у виду тежину огледа који се изводе у оквиру њих. У погледу ових аспеката правне заштите огледних животиња, оно није усаглашено са правом Европске уније.

Када је реч о самом обављању огледа, односно, начину његовог извођења, претежни део одредаба, а посебно суштинских принципа Конвенције и Директиве, прихваћени су и у домаћем законодавству. У том смислу,

¹⁰⁸В. чл. 52. ст. 1. тач. 1-2. и ст. 2., чл. 50. ст. 1. тач. 2., чл. 78. ст. 1. тач. 1-5., као и чл. 79. ст. 1. тач. 6-8. Закона.

Правилником је предвиђено да се огледи, по правилу, обављају у корисничким објектима, а само изузетно, на основу одобрења Министарства, изван њих, док је Законом предвиђено да оглед може спроводити само стручно лице, које је обучено за добробит животиња, при чему хируршке интервенције на животињама током огледа врши ветеринар или овлашћени научни радник. Такође, Законом о ветеринарству одређено је да научно-истраживачке огледе на животињама могу да врше само стручна лица у ветеринарским, медицинским, фармацеутским и другим научним установама, при чему током огледа животиње не смеју бити изложене лошем поступању или патњи.¹⁰⁹ У складу са основним начелима заштите огледних животиња, прокламованим и законодавством Европске уније, Законом је предвиђено да се оглед на животињама не сме спроводити уколико постоји алтернативни метод за спровођење огледа, којим се постиже исти циљ. Он се мора спровести на животињама, које највише одговарају циљу огледа, као и на најмањем броју животиња потребном за постизање тог циља, при чему се приликом његовог спровођења, мора користити метод којим се животињама наноси најмање бола, патње, страха и стреса. У том смислу, примену начела побољшања, Правилник налаже приликом огледа, као и при држању, репродукцији, коришћењу, превозу и промету огледних животиња, као и приликом креирања огледа. Такође, Правилником се, уз примену начела смањења, налаже и коришћење животиња са најнижим степеном неурофизиолошке осетљивости.¹¹⁰ У складу са горе изнетим одредбама Конвенције, али и Директиве су и одговарајуће одредбе Закона и Правилника, у погледу услова и начина примене одговарајућих метода (анестезије, аналгезије итд.), које се примењују у циљу искључивања бола, патње, страха и стреса огледних животиња.¹¹¹ Међутим, разврставање огледа по тежини, односно инвазивности, у домаћем праву, није усаглашено са стандардима прихваћеним у Директиви.¹¹² Домаће законодавство није усаглашено ни са одредбом Директиве о начелној забрани вршења огле-

¹⁰⁹В. чл. 20. ст. 3-4. Правилника, чл. 36. Закона о добробити животиња и чл. 138. ст. 5. Закона о ветеринарству.

¹¹⁰В. чл. 41. Закона, чл. 21. ст. 1. и 3. и чл. 22. ст. 1. Правилника.

¹¹¹В. чл. 39. Закона, чл. 22. ст. 2-3. и чл. 36. ст. 1. Правилника.

¹¹²В. прилог 4 Правилника у којем се налази пример обрасца захтева за одобрење спровођења огледа на животињама, у којем је предвиђено пет категорија инвазивности огледа на животињама. У категорију А, улазе огледи на бескичмењацима или живим изолатима, у категорију Б, огледи који изазивају благи осећај nelaгодности, у категорију В, огледи који изазивају мањи степен бола или стреса, у категорију Г, огледи који изазивају значајан степен бола или стреса, те напослетку, у категорију Д, огледи који изазивају јак бол близу или изнад прага толеранције, стања различитог шока на неанестезираним свесним животињама. Опширније о наведеној категоризацији в. Маријана Вучинић: *op. cit.*, стр. 177-178.

да на животињама који ће им проузроковати јак бол и за који је вероватно да ће дуго трајати, при чему оно, у погледу регулисања овог питања, није у потпуности усклађено ни са одговарајућом одредбом Конвенције, која се односи на обавезу посебног пријављивања и образложења или посебног одобрења вршења оваквих огледа. Наиме, домаћим законодавством, вршење оваквих огледа није забрањено. Међутим, треба назначити да, како се у захтеву за одобрење спровођења огледа, између осталог, мора назначити и опис могућих негативних утицаја огледа на животиње, укључујући и тежину и дужину њиховог трајања, то су ови подаци, нарочито уз податке који се односе на опис поља истраживачког рада и значај спровођења огледа, свакако релевантни приликом доношења одлуке о не/одобрењу спровођења оваквих огледа. Одговарајућа одредба Правилника, којом је регулисан начин поновног коришћења животиње, која је већ коришћена у огледу, а који је изазвао јак или трајан бол или патњу животиње, у складу је са стандардима Европске уније.¹¹³ Међутим, у циљу потпуног усаглашавања са овим стандардима, у праву Србије би требало, на начин као што је то предвиђено Директивом, а ради што свеобухватније заштите огледних животиња, нормирати све ситуације и услове под претпоставком чијег испуњења би се животиње већ коришћене у огледима, могле поново користити у њима. У суштинском складу са стандардима Европске уније је и начин регулисања поступања са животињама након огледа, у смислу могућности њиховог пуштања на слободу, задржавања у животу или лишавања живота, а које питање је у домаћем праву регулисано Правилником.¹¹⁴

Напоследку, од значаја је и чињеница да су у складу са одговарајућим захтевом Директиве и одговарајуће одредбе Закона, којима се прекршајно-правно санкционише широк спектар противправних понашања, која су у вези са поступањем са огледним животињама. У том смислу, оваква одговорност постоји за следећа поступања: 1) спровођење огледа на животињама без поседовања решења о одобрењу спровођења огледа; 2) пропуштање одређивања стручног лица за заштиту добробити животиња; 3) спровођење огледа на животињама од стране лица које није стручно лице обучено за добробит огледних животиња, као и вршење хируршких интервенција на животињама током огледа од стране лица које није ветеринар или овлашћени научни радник; 4) спровођење огледа на животињама које нису у власништву, односно поседу лица регистрованих за држање, репродукцију и промет огледних животиња; 5) спровођење огледа на животињама у сврхе, које нису оне које су законом прописане као дозвољене; 6) спровођење огледа на животињама супротно одговарајућим одредбама које се односе

¹¹³В. чл. 23. Правилника.

¹¹⁴В. чл. 35. Правилника.

на: а) обавезност примене анестезије и других стручних метода које искључују бол, патњу, страх и стрес; б) обавезност обезбеђивања животињама одговарајућег смештаја, бриге и неге пре, у току и после спровођења огледа, в) немогућност спровођења огледа у случају постојања алтернативног метода, којим се постиже исти циљ, обавезност спровођења огледа на животињама које највише одговарају циљу огледа и на најмањем броју животиња потребном за постизање тог циља, те на неопходност коришћења метода којим се животињама наноси најмање бола, патње, страха и стреса; г) случајеве у којима се огледи на животињама не смеју спроводити; 7) невођење и нечување евиденције о држању, репродукцији, промету и спровођењу огледа на животињама; 8) спровођење огледа на животињама у образовне сврхе, супротно одредбама овог закона; 9) вршење публикација научних радова, у случају да је оглед на животињама спроведен супротно одредбама овог закона; 10) спровођење генетске модификације и манипулације у огледима на животињама супротно сврси за коју је одобрено спровођење огледа.¹¹⁵ За сва набројана противправна поступања, правно лице се кажњава новчаном казном у распону од 100 000 до 1 000 000 динара, одговорно лице у правном лицу, у распону од 10 000 до 50 000 динара, а физичко лице у распону од 5 000 до 50 000 динара.¹¹⁶

Закључна разматрања

Доношењем Закона о добробити животиња и Правилника о добробити огледних животиња, у праву Србије, дошло је до значајног квалитативног помака у погледу питања правне заштите огледних животиња. Правни третман огледних животиња, покривен је значајним бројем одредаба споменутих прописа, које се, у најкраћим цртама, односе на: животиње чије је коришћење дозвољено, односно, забрањено у огледима, услове под претпоставком чијег испуњења је могуће коришћење животиња у огледима, сврхе у које се огледи могу спроводити, случајеве у којима је огледе забрањено спроводити, услове које морају испуњавати правна и физичка лица која обављају огледе, као и лица која се баве држањем, репродукцијом и прометом огледних животиња, обавезе ових лица, одобрење спровођење огледа и начин његовог спровођења, одговарајући систем контроле над свим овим активностима, као и на казне којима се санкционишу одговарајућа противправна понашања у вези са поступањем са огледним животињама. У складу са одговарајућим стандардима прихваћеним у Европској конвенцији о заштити кичмењака који се користе у експерименталне и

¹¹⁵В. чл. 82. ст. 1. тач. 59-68. Закона.

¹¹⁶В. чл. 82. ст. 1-2., као и чл. 85. ст. 1. Закона.

друге научне сврхе, у претходно наведене одредбе, уткани су многи савремени етички принципи у циљу побољшања квалитета свих активности у којима људи користе животиње у огледима, повећања њихове одговорности, те уопште, у циљу добробити огледних животиња. Наиме, као држава која је ову Конвенцију потписала и ратификовала,¹¹⁷ Србија је ускладила своје законодавство са њеним основним начелима, при чему је широким спектром одговарајућих мера, садржаних како у законским, тако и у подзаконским прописима, конкретизовала одговарајуће принципе и одредбе овог међународног акта.

Посматрано са аспекта тенденције укључивања Србије у европске интеграције, од важног значаја је чињеница да је домаћа законска регулатива посвећена правној заштити огледних животиња, у свом претежном делу, усаглашена и са Директивом 2010/63/EУ о заштити животиња које се користе у научне сврхе. У том смислу, право Србије усклађено је са одговарајућим захтевима, односно, стандардима Директиве, који се односе на: коришћење циљно узгојених животиња у огледима, сврхе у које се огледи могу спроводити, неопходност регистровања корисника, узгајивача и добављача, услови који ова лица морају испуњавати у погледу објеката, опреме и обучености, обавезе наведених лица у погледу вођења евиденција о животињама, њиховог означавања, као и бриге и смештаја огледним животињама, начин обављања огледа, успостављање одговарајућих тела за добробит животиња на нивоу институција које обављају огледе, али и на националном нивоу, одговарајуће инспекцијске надзоре, неопходност прописивања одговарајућих казни, а суштински и са одговарајућим захтевима Директиве, који се односе на пројекте, њихову процену и одобрење, којима, садржински и смислено у потпуности одговарају одредбе домаћег права о неопходности подношења захтева за спровођење огледа и поступку његовог одобрења. Ипак, у погледу одређеног, мањег броја питања, домаће законодавство није усаглашено са Директивом. Тако, право Србије, није усклађено или није у потпуности усклађено са одговарајућим захтевима овог правног документа, који се односе на: врсте животиња чије је коришћење начелно забрањено у огледима, неопходну минималну садржину евиденција корисника, узгајивача и добављача, лимитирање периода за који се издаје одобрење пројекта, односно огледа, могућност или неопходност извођења ретроспективне процене појединих пројеката, односно огледа, класификацију огледа по тежини, односно инвазивности, начелну

¹¹⁷Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе измењене Протоколом о измени Европске конвенције о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе, Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 1/2010.

забрану вршења огледа на животињама који ће им проузроковати јак бол и за који је вероватно да ће дуго трајати, као и на нормирање свих ситуација и услова под претпоставком чијег испуњења би се животиње већ коришћене у огледима, могле поново користити у њима. Међутим, имајући у виду неспорност чињенице да је наш законодавац усвојио како суштинске принципе, тако и највећи број одредаба Директиве, којима се регулише горе наведен, веома широк спектар аспеката правне заштите огледних животиња, то нам даје основ за закључак да је он спреман да у потпуности примењује европско законодавство посвећено овом питању.

Квалитету правне заштите огледних животиња, која је у домаћем праву, несумњиво, постављена на једном високом нивоу, нарочито доприноси успостављање одговарајућег система контроле, а у складу са високим стандардима Европске уније. Овај систем представља суштинско обележје домаће регулативе, која се односи на правни третман огледних животиња, имајући у виду чињеницу да он долази до изражаја у практично свим активностима, које се односе на обављање огледа на животињама, односно, које се предузимају у циљу обављања огледа на животињама. У том смислу су, најпре, одредбе о непходности постојања одговарајућих регистара физичких и правних лица која обављају огледе, односно, која се баве држањем, репродукцијом и прометом огледних животиња, о потреби постојања решења о одобрењу спровођења огледа, као и о обавези вођења одговарајућих евиденција о огледима од стране наведених лица, те њиховог достављања Министарству, односно Управи за ветерину. У овом смислу и одговарајуће одредбе о обавезности претходно споменутих физичких и правних лица да одреде стручно лице за заштиту добробити огледних животиња, које својом одговорношћу свакако пружа одговарајући вид контроле, о неопходности спровођења огледа искључиво од стране стручног лица обученог за добробит огледних животиња, као и о обавези спровођења огледа искључиво на оним животињама које се налазе у власништву или поседу споменутих физичких или правних лица, а у циљу формирања вида контроле у погледу порекла животиња које се користе у огледима. Напослетку, у циљу остваривања најдиректнијег вида контроле су одредбе, које се односе на овлашћења институционалних Етичких комисија и националног Етичког савета у погледу давања стручног мишљења о етичкој и научној оправданости обављања огледа. У том циљу су и овлашћења Етичких комисија, као директно одговорних тела, у оквиру самих институција, у погледу утврђивања начина спровођења огледа, обављања стручне контроле над њим, те у погледу могућности прекидања спровођења огледа. У овом циљу су и овлашћења Етичког савета у погледу давања стручног мишљења о прекиду огледа, као и сва овлашћења која ветеринарски инспектор има у вршењу послова инспекцијског надзора.

Имајући у виду све претходно прокламоване принципе и одредбе посвећене заштити добробити огледних животиња, неспорно је да је заштита огледних животиња у Србији постала правно уређена. Међутим, с обзиром на чињеницу да је ова заштита код нас институционализована одскора, односно да се законски и подзаконски прописи у овој примењују тек пар година, сигурно је да је и поред несумњиво високог степена прокламоване правне заштите ових животиња, потребно да прође извештајан временски период, како би се видело, да ли ће и у којој мери ће наведена регулатива „заживети“, односно, да ли ће се и колико, наведене одредбе, заиста и примењивати у пракси. У међувремену, ради превенције смањења броја незаконитих и неетичких огледа, веома је важно да како стручна јавност, тако и лаици, буду на адекватан начин обавештавани, односно информисани, путем медија, штампе или интернета о патњама са којима се свакодневно сусрећу огледне животиње, као и уопште о тежини и значају ове проблематике. Напоследку, како начин регулисања одређеног броја питања у домаћем законодавству, није у потпуном складу са одговарајућим захтевима Директиве, потребно је предузети и све неопходне мере на нормативном плану, у циљу потпуног усаглашавања домаћег законодавства са законодавством Европске уније.

*Jelena Vidić Trninić, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Compliance of the Legal Treatment of Experimental Animals in Serbian Legislation with the Legislation of the European Union

Abstract: *The author focuses on compliance of the legal treatment of experimental animals in Serbian law with the provisions of the European legislation. Analysing, on one hand, the treatment that experimental animals have under the law of European Union, and on the other hand, the treatment that they have in the law of Serbia, in accordance with the relevant acts and subordinate legislation acts, this article seeks to answer the question whether the degree of legal protection of experimental animals in domestic law is satisfactory, as well as whether and to what extent the relevant national legislation complies with the European standards. At the same time, the article attempts to point out the appropriate measures necessary to be taken in the future in order to achieve as high quality and comprehensive protection of experimental animals as possible in Serbian law.*

Key words: *experimental animals, the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for experimental and other scientific purposes, Directive 2010/63/EU on the protection of animals used for scientific purposes, Serbian law.*